

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

**Збірка робіт переможців
Всеукраїнського конкурсу есе
імені Сергія Кемського
до Дня Гідності та Свободи
за 2023 рік**

Київ
Національний центр
«Мала академія наук України»
2024

УДК 82-4
3-41

Редакційна колегія:

*Н. Легка, М. Назаренко, Л. Терехова, О. Хімченко,
Н. Чепурко, А. Чумак, Т. Пещеріна*

Збірка робіт переможців Всеукраїнського конкурсу есе імені Сергія Кемського до Дня Гідності та Свободи за 2023 рік. — Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2024. — 60 с.

Видання містить роботи переможців Всеукраїнського конкурсу есе імені Сергія Кемського до Дня Гідності та Свободи за 2023 рік. Конкурс проводиться щорічно для вшанування пам'яті журналіста, політолога, Героя Небесної Сотні Сергія Кемського, а також з метою формування та розвитку умінь і навичок літературної діяльності учнів, підтримки талановитої молоді та творчої праці педагогів.

УДК 82-4

© Національний центр
«Мала академія наук України», 2024

Зміст

Довгий Станіслав	
<i>Вітальне слово</i>	4
Назаренко Марія, Чумак Анна	
<i>Передмова</i>	6
Артімонов Святослав	8
Василенко Єва	13
Гебель Владислав	18
Горяйнова Олександра	22
Григорович Марія	26
Жук Валерія	33
Кучейник Діана	37
Кучеренко Дарія	41
Сіннік Анастасія	45
Супруненко Поліна	49
Філатова Єва-Марія	
<i>Влада прощати</i>	53

Вітальне слово

Надважливу тему цього року запропонували організатори конкурсу, посилаючись на думку відомого німецького філософа, який десятиліттями працював над концепцією «опрацювання минулого». Проте учасникам довелось говорити в бігучому режимі, проговорюючи актуальні проблеми і виклики як уже віддалені у часі і просторі. Без емоційного навантаження, щоб підвести до «забуття і прощення». Звісно, як і у випадку Теодора Адорно, ми бачимо в цій темі найперше питання, «чи можна жити далі після Освенциму» (Бучі, Ірпеня, Маріуполя...)? Утім, учасники конкурсу зуміли абстрагуватися, порушивши й інші актуальні проблеми, не менш важливі у цьому морально-етичному виборі.

Тішить, що серед одинадцяти есеїв, представлених на сторінках цього збірника, є різні ракурси і підходи, оптики, через які розглядається тема конкурсу. Це особливо актуально в час, коли, як зазначили організатори, все частіше учасники звертаються до ШІ, тому важливо, що попри всі спокуси сучасних технологій залишаються молоді люди, які не шукають легких шляхів, а самі рефлексують на задану тему, намагаються пропустити її крізь себе, прожити або поділитися власним досвідом. Це надзвичайно цінно для інтелектуального майбутнього країни, адже це — пошук, а пошук — це неодмінно результат.

Сподіваюсь, що ця збірка стане важливим кроком в інтелектуальному зростанні авторів, а також своєрідним документом, що відображає думки і настрої молоді, з яких, можливо, хтось почерпне щось і для себе. Тому як президент Малої академії наук, в якій ми два десятиліття зрощуємо і відкриваємо потенціал обдарованої молоді, хочу побажати юним авторам подальших шукань, відкриттів і звершень, адже саме від них залежить майбутнє України, зокрема інтелектуальне! Також висловлюю подяку організаторам, усім учасникам і причетним до проведення конкурсу й упорядкування його результатів.

Слава Україні!

Станіслав Довгий,
президент Малої академії наук України,
доктор фізико-математичних наук,
професор, академік НАН і НАПН України

Передмова

Цьогоріч темою конкурсу була цитата німецького автора Теодора Адорно: «Жест забуття і прощення хоч і пасує скривдженим, практикується (все ж) тими, хто цієї кривди завдав». Порушена проблема є надзвичайно складною, оскільки стосується не далекого минулого, а актуального теперішнього, спрямована на осмислення викликів сьогодення та потребує вміння абстрагування та здатності авторів подивитися на ситуацію «тут і тепер» ніби на відстані. Вищий пілотаж есейної майстерності полягає у тому, щоб не лише висловити свою позицію, а й спробувати осмислити / переосмислити особистісний досвід переживання, не потонувши у вирі високої емоційної напруги. Тому ми намагалися заохотити учасників до всебічного висвітлення питань «забуття і прощення», «кривдника та скривдженого», розібратися в усіх нюансах цієї моральної дилеми.

Цьогоріч запропоновано розширену програму тематичних настановних вебінарів для зареєстрованих учасників та учасниць, а також їхніх керівників, що мали на меті допомогти зорієнтуватися у питаннях організації та тематичному спрямуванні конкурсу. Вебінари були орієнтовані, зокрема, на пояснення умов проведення конкурсу, правил побудови есе, вимог до написання, специфіки процесу написання есейного твору аналітичного спрямування, дотримання принципів академічної доброчесності у контексті написання есе та наукового керівництва.

На конкурс було подано 367 есе. Переможцями обрано 20 учасників і учасниць (відповідно до умов проведення конкурсу друкуємо 11 робіт). Досі актуальним залишається питання плагіату та дискваліфікації робіт, які не відповідають

темі конкурсу. Наразі дедалі частіше ми фіксуємо роботи, написані за допомогою штучного інтелекту (вони були дискваліфіковані, оскільки не є самостійними). Хотіли б одразу попередити, що спроби недобросовісного написання текстів (за допомогою будь-яких засобів, крім власного інтелекту, а також дозволених додаткових джерел літератури) беззастережно фіксуються і вилучаються з конкурсу.

Як і минулого року, номінацій серед текстів немає, оскільки не було есеїв, які можна було б відзначити. Вочевидь, причиною цього є те, що порушена в темі проблема є актуальним болісним переживанням, що уніфікує погляди і спрощує картину світу. Сподіваємося, найближчим часом учасники матимуть підстави міркувати про подібні теми як про минуле.

В основній частині переможними стали ті есеї учасників і учасниць, в яких простежується спроба відійти від буквального аналізу подій сьогодення крізь призму історичних паралелей, дослідити дилему відносин «кривдник — скривджений» та використати особистий досвід співпереживання, уміння орієнтуватися в історичних процесах та проводити відповідні аналогії. Вітаємо всіх причетних до перемоги й зичимо натхнення на подальші успіхи в конкурсі!

Марія Назаренко,

голова експертної комісії конкурсу,
кандидатка філософських наук;

Анна Чумак,

членкиня експертної комісії конкурсу,
кандидатка філософських наук

Артімонов Святослав,

учень 11 класу

Білоцерківського ліцею «Мала академія наук»

Білоцерківської міської ради Київської області

Прощення і забуття приходять разом, схожі на сестер, що тихо й зовсім непомітно для неозброєного ока пестять бажання всього людства. Неочікувано з'являються вони, зв'язані нитками долі, заплетені її могутніми вузлами. Хтось плакає надії, що цей тандем покращить стосунки людей у маленьких спільнотах, країнах і світі після довгих років несприйняття і незгоди. Та найчастіше виринають прощення і забуття із розжареної пустелі вцент розтрошеного міста, що згоріло в пекельному вогні кривди й болю. І тоді на полювання виходять справжні хижаки — бачені раніше, добре знайомі своєю жорстокістю кривдники. Ці перевертні чигають на жертву, а потім нещадно роздирають досі тліючі рани, що вкрилися шаром миротворчих очікувань помилування під маскою прощення.

Із давніх-давен значна частина людства сприймає прощення і забуття як позитивні речі, що еволюціонували разом із розвитком суспільства, як належну поведінку, сформовану моральними нормами, вченням про раціоналізм та силу розуму. Керуючись ілюзорним переконанням про повне примирення, людський рід чекає щасливого й сонячного кінця, мов у дитячій казці. Але чи варто покладатися на прощення і забуття, коли одна зі сторін виступає жертвою, а інша — постійним кривдником? Чи варто сподіватися на дальшу взаємоповагу, коли в нашому світі немає героїв легендарних і навіть казкових сюжетів, а мораль і раціоналізм не закладені в основу буття?

Кривда для жертви залишається невимовно важким осадом на душі, неначе темний мул на дні глибокої ріки.

Один лише спогад про пережиту раніше несправедливість здатен затягнути потерпілих від кривди в густе багно схвилюваного душевного дна й душити, заважаючи дальшому існуванню. Якщо уявити, що жертва — це книга, то кривда для неї — знищена масою непроглядного чорнила сторінка довгого літопису досвіду.

На мою думку, в основу багатостраждального жесту забуття і прощення для сторони жертви закладений фундамент невидимого пориву людини до безпеки, а також бажання «тихого» благородства. Згаданий вище жест пасує саме жертві, тому що скривджений якнайбільше бажає остаточного стану примирення, уникаючи дальшої ескалації у стосунках із кривдником. У такому разі скривджений ігнорує суб'єктивну думку кривдника та можливість розгортання дальшого цькування, що здатне як трансформуватися у фізичне насилля, так і виявлятися у формі тривалого морального приниження. Ставлення жертви до забуття і прощення нерідко характеризується здобуттям «тихого» благородства, що залишається видимим лише для самої жертви і лише для неї має певну вагу, бо підкріплене моральними принципами саме скривдженого і зазвичай неспроможністю до продовження протистояння. Тому той, хто зазнав кривди, із власної точки зору, стає освячений благородством, яке слугує лише бинтом, що закриває глибоке ураження від кривди, яке так чи так продовжить кровоточити ще довгий час.

Отже, жертва після забуття і прощення кривдника, що завдав їй болю, залишається у підвішеному стані, коли надії на подолання дальшого розгортання конфлікту ретушують сувору реальність, невдало прикриваючи собою і психологічні наслідки тиску з боку того, хто кривди завдав.

А от кривдники — це дикі звірі, які очікують найкращого моменту для проведення нападу на чергову жертву. «Пазурі й ікла» — матеріальне втілення їхньої єдиної зброї —

кривди. Вони готові несамовито прудко вистрибнути із сідки й завдати влучних ударів жертві. Але завжди кривдники залишають потерпілого живим, прирікаючи його на нестерпно довгі страждання. Забруднене кров'ю знаряддя катування стає гострішим щоразу, особливо після застосування акту забуття і прощення.

Головною метою використання жесту забуття і прощення з боку кривдників є створення ясної ілюзії безпеки для жертви. У такій ситуації він грає роль майстра маріонеток, який завішує куліси сцени перед початком нового акту жорстокої вистави про хижака і потерпілого. Замилування очей жертви прощенням працює майже безвідмовно, даючи їй простір для розростання впевненості у закінченні конфлікту. Але, коли жертва починає відчувати найменші прояви спокою, кривдник «відкриває куліси» і завдає нищівного удару з новою силою. Після такого нападу жертва зазнає незворотних змін у власному світосприйнятті, що були спровоковані підступним актом насилля з боку кривдника.

У жесті забуття і прощення також фігурує поняття певної «доблесті», хоча призначення ця «доблесть» має зовсім інше — створити візію примирення із жертвою на основі «добрих і безвідмовно благородних» намірів, націлених на остаточне приглушення бурі між сторонами конфлікту. «Благородство» у жесті забуття і прощення кривдника являє собою бездонну яму, пустку, поглинаючу порожнечу, що ніяк не може бути націлена на сповідування справжніх моральних норм, а тільки нарощує кумулятивну здатність наступних дій з метою скривдити.

Історія — незмінний супутник розвитку земної цивілізації — у своїх тисячоліттях таїть чимало прикладів використання жесту забуття і прощення кривдниками задля поновлення сил, які будуть використані для продовження наступальних дій на жертву. Світовий досвід фіксує ефект вищезгаданого

жесту, коли справа стосується народів і ворожнечі між країнами. Сучасність є болючим, але наочним прикладом. Росія, виправдовуючи свою імперську й загарбницьку зовнішню політику, споконвічно поширює міф про «братні народи», який може сприйматися як спроба до застосування жесту забуття і самопрощення її як кривдника. Але повномасштабне вторгнення, скоєні російською стороною воєнні злочини, геноцид українського народу не будуть прощені й забуті ще декількома поколіннями українців. Примирення із жорстким сусідом – це найгірше, що може статися після перемоги України у цій кровопролитній війні.

Неодноразово подібні прояви ілюзії забуття і прощення фігурували у справах становлення тоталітарних політичних режимів і продовження їхнього функціонування у деяких країнах. Наприклад, український народ після поневолення комуністичним режимом на початкових стадіях його укорінення протистояв тоталітаризму (масові селянські заворушення, Зимові походи, унікальна практика Холодноярського повстання), але вже у другій половині ХХ століття більшість українців мовчала і змиралася із владним апаратом та комуністичною ідеологією. У такій ситуації проглядається, по-перше, ствердження кривдника за допомогою насильницьких методів, по-друге, жест забуття і прощення з боку жертви. У ті часи лише сміливі прагнули продовження боротьби, об'єднуючись у дієві націоналістичні організації (ОУН, а пізніше УПА), згадаймо практику дисидентства, спротив шістдесятників тощо. Домінуюча влада радянської країни, яка є кривдником для українців, також застосувала акт забуття і прощення для посилення довіри з боку потерпілого народу. Прикладом слугує українізація 1923–1932 років, яка насправді використовувалася для тимчасового примирення і створення ілюзії широкої автономії у складі СРСР.

Якщо ми маємо змогу широко обговорювати подібні ситуації використання жесту, згаданого Теодором Адорно, дивлячись через призму всепланетних стосунків, то важко уявити, про яку кількість локальних історій, що стосуються застосування жесту забуття і прощення кривдником, людство ніколи не знатиме. Проте подібний випадок примирення на локальному рівні людей зовсім різних поглядів, релігій та політичних переконань нам все-таки відомий. Славенка Дракуліч, хорватська публіцистка, у книзі «Вони б і мухи не скривдили» пише про спільне життя у таборі утримання лідерів націоналістичних рухів колишньої Югославії. Під час тримання під вартою ті, хто був винен у розвалі багатонаціональної країни, жили з повагою одне до одного, хоча на їхніх руках була кров тисяч людей.

Мої думки скеровують мене на формування певного висновку, що прямо стосується вислову Адорно: «Жест забуття і прощення хоч і пасує скривдженим, практикується (все ж) тими, хто цієї кривди завдав». Я вважаю, що жест забуття і прощення справді пасує жертві, хоча з плином історії людства і набуттям досвіду особою фокусування на цьому жесті починає відштовхувати від нього. Проте забуття і прощення частіше використовуються саме кривдниками, які планують досягти ще більш руйнівного і спустошливого ефекту від сконструйованої ними кривди. Для обох сторін конфлікту сутність жесту забуття і прощення залишається однаковою, але складові частини й, очевидно, поставлена мета, задля досягнення якої практикується згаданий жест, зовсім-зовсім різні.

Василенко Єва,
учениця 10 класу
Дніпровського ліцею № 120
Дніпровської міської ради

Мільйони людей по всьому світу звертаються по допомогу до психотерапевтів із серйозною проблемою — вони не можуть пробачити собі той чи інший вчинок. Інтернет переповнений дописами порад із цієї теми, пишуть книги, проводять вебінари та тренінги. У статті «The benefits of self-forgiveness» [1] на сайті Stanford Medicine зазначено: люди, які практикують акт самопрощення, мають краще психічне та емоційне здоров'я, міцніші стосунки, вищу продуктивність та успішніші у житті. Із цим важко посперечатися. Логічно, що з постійним тягарем вини на душі нормально функціонувати важко, а то й неможливо. Тож психологія та медицина запевняють нас: пробачити себе необхідно. Окей. Зрозуміло та аргументовано.

Мені ж хочеться розглянути тему самопробачення з морального аспекту. Якщо конкретніше, то мене цікавить те, як самопробачення зазвичай тягне за собою відмову від відповідальності за свої вчинки. Вперше до роздумів на цю тему мене підштовхнув цікавий наратив про «хороших росіян», який мені не раз траплявся, коли я гортала їхні соціальні мережі: постійне почуття провини відбирало б у російських лібералів весь психологічний ресурс на допомогу Україні, тому, не картаючи себе, вони насамперед роблять краще українцям. На перший погляд, ця думка дійсно має сенс. Медичні джерела, які я згадувала вище, підтверджують факт того, що тягар вини серйозно шкодить продуктивності та працездатності людини. Тож звинувачувати росіян у передчасному

акті самопрощення дійсно було б непотрібно, якби вони, як заявлено в наративі, витрачали збережений психологічний ресурс та сили на допомогу українцям. Але вони цього не роблять. Цей ресурс вони здебільшого витрачають на допомогу самим собі: організовують акції протесту на підтримку російських політичних в'язнів, ведуть активну пропагандистську роботу стосовно як «хороших росіян», так і «наших ні в чьом не віноватих мальчиків» та відчайдушно борються з «русофобією». Не дивно, що після всього цього у росіян не вистачає сил підтримувати ще й Україну. Але, що важливіше, їм не вистачає мотивації, і це підводить до моєї головної тези: мотивації «хорошим росіянам» не вистачає, тому що самопробачення призвело до відмови від відповідальності. А яка може бути мотивація допомагати постраждалим, якщо ти переконаний, що ніяких постраждалих немає, а якщо і є, то ти тут ні до чого?

Щоб переконливіше обґрунтувати свою тезу, я розгляну кілька життєвих прикладів того, як жест самопрощення вплинув на почуття відповідальності. Але спочатку зроблю невеличкий відступ.

Уже дуже давно вчені та науковці, що прагнули краще осягнути людську психологію та поведінку, широко дослідили та розкрили тему прагнення людини до самовиправдання та самопрощення, зокрема, те, що це є невіддільною частиною людської природи. Отож темі «Чому люди (або в нашому випадку росіяни) прагнуть пробачити самим собі» я дам спокій та повертатимуся до неї тільки час від часу. Факт того, що чим більше часу проходить, тим менше почуття провини відчуває більшість росіян, я вважатиму за належне, водночас не надаючи цьому ні позитивної, ні негативної оцінки. Натомість усю увагу сфокусує саме на головній темі та тезі есе.

Віктор Шендерович — яскравий приклад «хорошого росіянина» в еміграції, чия риторика з плином часу зазнала

кардинальних змін. На початку повномасштабного вторгнення він, як і інші «російські ліберали», заявляв про всебічну підтримку України. На початку березня 2022 року в інтерв'ю українському журналісту Шендерович сказав, що всі росіяни мають заплатити та заплатять за те, що відбувається в Україні, й що це «в каком-то смысле на счастье, потому что иначе было бы не очень педагогично» [2]. У цьому та інших висловлюваннях Шендеровича за перші місяці повномасштабної війни чітко простежується ідея «відповідальності, що лежить на всіх росіянах». Цей період доцільно вважати піком почуття провини для росіян. Минуло трохи більше ніж рік – і від ліберальних ідей Шендеровича майже нічого не залишилося. Про російських окупантів «хороший росіянин» почав відгукуватися, як про «наших ребят»: «обманутые, несчастные, иногда убийцы, но они наши» [3]. Натомість українців він звинуватив у «сплесках нацизму» через погляди щодо колективної відповідальності росіян, які були притаманні йому самому в перші місяці повномасштабної війни. Особливо «інтелігента» обурило те, що українці хочуть, щоб «вся росія накрилася мідним тазом» попри її «великую культуру пушкіних і толстоевських». Письменник завзято вдавався до високих матерій та етично-філософських роздумів, намагаючись пояснити «дурним хохлам», що нелюбов до окупантів – нацизм.

Віктор Шендерович, як і більшість російських інтелігентів, втратив почуття відповідальності за те, що відбувається в Україні. Він пробачив усьому російському народові разом із собою як відсутність опозиційних дій, так і безпосередню участь у війні та геноциді української нації, прикриваючись гуманістичними ідеями а-ля «ненавидіти не можна нікого».

У середньостатистичних росіян процес самопрощення й відмови від відповідальності пройшов ще швидше й банальніше. На початку повномасштабного вторгнення неме-

дійні, опозиційно налаштовані ліберальні росіяни активно виказували свій протест у власних соціальних мережах та коментарях під дописами популярних «хороших росіян». Їхній риториці, крім дурної ностальгії про «братські народи» та «ох, а колись разом в КВК грали, а тепер от воюємо», було притаманне потужне відчуття відповідальності за те, що коїть їхня країна на території країни-сусідки. Росіяни масово вибачалися перед українським народом за те, що 20 років терпіли диктатуру і тепер це призвело до повномасштабної варварської війни. Все це насамперед підкріплялося гострим відчуттям провини. Але процес самопрощення й відповідно відмови від відповідальності не змусив довго на себе чекати. Якщо російська інтелігенція намагалася обґрунтувати ці процеси філософськими роздумами, то звичайні росіяни здебільшого впали в тупий саможаль. Себе вони стали вважати такими самими жертвами війни, як і українців, аморально порівнюючи втрату дому, здоров'я та навіть життя із незначними санкціями й «русофобією». Свою пасивну громадянську позицію та відразу до рішучих дій вони почали виправдовувати тим, що якщо українці в окупації не змогли повалити «локальний путінський режим», то які питання можуть бути до них?

Очевидним є те, що всіх (і медійних, і «домашніх») ліберальних росіян охопило повне відчуття непричетності до війни в Україні. Знайшовши вдале самовиправдання та здійснивши жаданий акт самопробачення, вони мимоволі відмовилися від почуття відповідальності, що призвело до відсутності помітної допомоги Україні й емпатії до її жителів.

Підсумуємо. Постійне почуття провини, як зазначають лікарі, несе неабияку шкоду як психічному, так і фізичному здоров'ю людини. Акт самопробачення зазвичай призводить до втрати почуття відповідальності й моральних орієнтирів. Постає резонне питання: що ж тоді робити? Моя відповідь

доволі банальна: не допустити того, щоб почуттю провини довелося жити з вами довго. Кривднику слід робити все, що від нього залежить, докладати всіх зусиль для того, щоб допомогти жертві та усунути наслідки своєї кривди, тим самим заслужити жест прощення від того, кому він насправді личить – від скривдженого. Після цього буде доречним пробачити й самому собі, оскільки ніщо так не личить кривднику, як визнання своїх помилок та заслужене, на думку жертви, самопробачення.

Список джерел

1. The benefits of self-forgiveness. *Stanford Medicine*. URL: <https://scopeblog.stanford.edu/2019/08/02/the-benefits-of-self-forgiveness/>
2. В гостях у Дмитра Гордона. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=B-rUVKpxEyE>
3. Російський письменник Шендерович назвав окупантів «нашими хлопцями», а українців звинуватив у «сплесках нацизму». *Еспресо*. URL: <https://espresso.tv/rosiyskiy-pismennik-shenderovich-nazvav-okupantiv-nashimi-khlopchikami-a-ukraintsiv-zvinuvativ-u-spleskakh-natsizmu>

Гебель Владислав,

учень 9 класу

Криворізької гімназії № 126

Криворізької міської ради

Улітку я став свідком жахливого вчинку. На пероні вокзалу стояв юнак, а з вагона на нього дивився хлопчик. Щойно поїзд почав рухатися, пасажир плюнув юнакові в обличчя і поїхав сміючись. Що відчував юнак? А що ми всі відчуваємо, коли нас принижують, а ми не можемо відповісти? Душа переповнена гнівом через безкарну образу. Залишається почуття приниження. Але ми отримуємо досвід: люди різні, тому варто про це пам'ятати не тільки на пероні, а й у житті загалом.

У Біблії сказано: «Потрібно прощати». Ця заповідь учить нас тому, що на прощення заслуговують навіть ті, хто неодноразово своїми вчинками завдавав болю. Ми не тримаємо в собі образу, бо вона часто з'їдає із середини, погіршує самопочуття, займає всі думки, повністю поглинає людину. Не потрібно відплачувати тим же, мстити...

А чи не виховує це в нас терпимість до зла?

Чи не створює підстави для того, щоб прощення стало виправданням для уникнення правосуддя?

Як часто у своєму житті ми просимо вибачення? У метро, коли випадково наступили незнайомцеві на ногу; у мами, коли розбили її улюблену вазу; у вчительки, коли запізнилися на урок... Інколи на нас можуть кинути ображений погляд і не прийняти щиросердне «перепрошую», або навіть заплакати чи зробити боляче у відповідь, але частіше ми чуємо: «Все гаразд, буває». Проте наскільки це щиро, чи завжди варто пробачати, і яку роль у цьому відіграє саме прощення?..

Прощення — це надскладна людська емоція, що означає звільнення від усіх образ, гніву чи бажання помсти після завданої кривди. Воно часто розглядається як прояв великодушності та зцілення з боку скривдженого. Теодор Адорно, німецький філософ, ключова фігура франкфуртської школи критичної теорії, зазначив, що, «хоч забуття і прощення пасують скривдженням, практикуються все ж тими, хто цієї кривди завдав». Тому варто поговорити про випадки, коли люди, які скоїли злочин, маніпулюють явищем прощення задля того, щоб зняти з себе відповідальність і уникнути наслідків своїх вчинків.

Такою причиною може бути бажання самозбереження. Щоб захистити власне щастя, навіть кривдник може попросити вибачення у тих, кому зробив боляче. Цей акт пошуку прощення не обов'язково свідчить про щире каяття, частіше це просто стратегічний крок, спрямований на пом'якшення наслідків його дій. Жест прощення у цьому випадку дає змогу позбутися тягаря провини та зберегти уявлення про себе як про хорошу людину.

Кривдники, виглядаючи розкаяними та висловлюючи жаль, викликають емпатію та співчуття у своїх жертв. Саме так працює емоційна маніпуляція, яка призводить до того, що постраждала сторона відчуває провину за те, що гнівалася та обурювалася, це змушує її передчасно пробачити нападнику. Проте перспектива Адорно підкреслює важливість моральної відповідальності тих, хто завдав шкоди іншому. Справжнє прощення не має бути зручним способом уникнення покарання, воно має спонукати до усвідомлення своєї провини, аналізу власних вчинків та активного пошуку спокути, бо справжнє прощення можна заслужити лише діями, а не очікувати його як простого жесту.

Варто також зазначити, що в актах прощення ми можемо спостерігати асиметричну динаміку влади. Дуже часто

той, хто заподіяв образу, має вищу посаду, ніж ображена сторона. В таких випадках жертва вимушена відмовитися від пошуку справедливості. Наприклад, домагання на робочому місці. Жертва через страх втратити роботу скоріш за все пробачить керівнику, бо тисне не тільки високопоставлений чин, але й суспільство, яке диктує шкідливі наративи на кшталт «сама винна», «він же чоловік, у нього сім'я, не псуй йому життя». Також жертва домашнього насильства може не мати іншого вибору, окрім як пробачити, бо часто знаходиться у пастці фінансового і не тільки аб'юзу. Це демонструє дисбаланс влади, який сильно впливає на динаміку прощення.

Теодор Адорно підкреслює важливість пам'яті, використовуючи поняття «забуття» у своєму висловлюванні. Воно може бути потужним інструментом у руках того, хто заподіяв шкоду, оскільки дає змогу применшити або стерти значення своїх дій. Тут варто згадати критичну роль історичної пам'яті, яка сприяє запобіганню повторюваності звірств та жорстокості. Наприклад, коли уряд применшує або заперечує свою причетність до різних подій, зокрема геноциду.

Вони маніпулюють історичними фактами та створюють колективну амнезію, прагнучи уникнути відповідальності за минулі дії. Наприклад, росія з її постійними «іх там нет», запереченням геноциду українського народу та іншим, на що часто ведеться європейська політична спільнота. Це ілюструє, як забуття може бути використане для уникнення правосуддя.

У багатьох авторитарних режимах спостерігаються ситуації, коли влада жорстоко й безпідставно репресує опозицію, громадських чи культурних діячів, фабруючи дані та прибираючи всіх, хто може виявитися небезпечним для неї. Після таких репресій, коли невдоволення суспільства зростає, влада намагається використовувати прощення й забуття як засіб для припинення бунтів та встановлення контролю над суспільством.

Під час розмірковування над цією темою переді мною постало питання, чи маємо ми, українці, вибачати росіянам те, що вони кожного дня роблять із нашою землею, те, що вбивають наших жінок, старих, дітей і навіть тварин, те, що кожного дня на фронті гинуть наші хоробрі воїни, те, що вони роблять з нашою культурною та історичною спадщиною, якщо одного дня почуємо «нам дуже шкода» або коли росіяни виплатять репарації після нашої перемоги?

Можу ствердно сказати: «Ні». Можливо, колись там зміниться влада, і вона більше не буде тероризувати сусідні країни, жадібно захоплюючи чужі території та вбиваючи їхніх людей, проте ми не маємо забувати, а тим паче пробачати всі ті звірства, які пережила наша країна з боку цієї недодержави. Ми маємо завжди пам'ятати, щоб наступні покоління не зазнали того, що зараз переживаємо ми.

Отже, теза німецького філософа Теодора Адорно надає нам можливість замислитися про важливість моральної відповідальності та влади у сучасному суспільстві. Вона показує те, що прощення може бути використане не тільки як акт моральності та розуміння своєї відповідальності, але й як інструмент влади. Тож треба заохочувати критичне осмислення при дотриманні етики прощення та прагненні до справедливості.

Горайнова Олександра,

учениця 11 класу

Одеського ліцею № 117

Одеської міської ради

Жертва ніколи не буває винною, відповідальність лежить лише на кривдникові. Ця аксіома, здається, повинна була давно закарбуватися в пам'яті й світосприйнятті людей, які вважають себе найбільш довершеними істотами на планеті. Знесилена, розбита й уведена в оману жертва має право на прогалини в пам'яті, співчуття та прощення. Зі старих добрих казок ми засвоїли, що злодій, який заперечує провину, бреше та виблискує упевненістю у своїй невинності, урешті-решт зазнає покарання, а скривджені добродії великодушно відпускають образу та гнів на катів. Відтоді, як сформувалися ці знайомі нам з дитинства архетипи, минуло не одне століття. Людство стало вибагливіше до історій: авторів слід додавати «сіру» мораль, причинно-наслідкові зв'язки духовної зневіри антагоніста, неоднозначність постраждалих... Проте, попри протяжний стогін сирени, саме ситість обставинами, за яких можна здійснювати етичні експерименти, грає на руку вдало захованим злочинцям.

Кривдник модифікує пам'ять жертви, намалює калейдоскоп із варіацій вчиненого гвалту і змусить уповати на прощення, лишень би не спустити здобич із гачка. Як не гостри ненависть до ворогів, медик на фронті з великою імовірністю картатиме себе за неврятованого бійця, волонтер соромитиметься повільної зміни цифр на рахунку збору, уцілілий мешканець будинку питатиме себе, чому від прильоту загинула саме його сусідка... Кривдник ятрить провину і підносить на

деці спокуту. Покайся, мовляв, за свою неслухняність, забудь усе те, що нас розділяло, і стань на «світлий» бік.

Допитливо і трагічно, що найбільше забуття ми демонструємо до найхижішого нашого кривдника. Нами не забута навала Золотої Орди, татарські набіги та ясир, ляські утиски чи нацистська окупація. Але на тлі епізодів, знайомих більшості сучасних держав, ми не пригадуємо часто Батурина, Січі, рабовласницької панщини, страшного Голоду й нескінченних заборон на власну мову, звичаї, на власне сприйняття світу й категорій добра і зла. Інструменти для викривлення пам'яті навіть у найбезпорадніших монстрів розвинені як за порука існування.

Проте штучне забуття — не тільки вакуум замість спогадів, а й наповнення потрібними складовими. Кривдник не терпить прогалин і всюди розташовує «прапорці». Як сталось так, що одна-єдина національна характеристика, ототожнювана зі словом «великий», затьмарила нам цілий світ культурного багатства і власне невичерпне надбання? Тут хитрий механізм призвичаює жертву до нескладних вимог і помірному поступу, орієнтованого на один «центр», у порівнянні з яким безмежжя іншого світу лякає, принижує... Поступово, може, зручна звичка до обітнутої ерудиції переростає у підозру до всього «інакшого», у страх перед оточенням, а через неможливість стати на рівний герць зі злими підбурювачами — деградаційну, безсилу лютю. Тут виринає віра у ворогів народу, іноземних шпигунів, зумисний заколот «так званих» західних демократій проти єдино праведної й «чесної» метрополії. Саме тому очевидно здається мотивація вдумливих особистостей не знеособлювати простір, очищаючи його від спадщини варварської метрополії. Змінюючи назву вулиці з імені російського класика на абстрактний символ чи розмите географічне поняття, ми підживлюємо вакуум, який кат заповнить набагато швидше за щойно повсталу жертву. Ліки

від забуття — це, на мою думку, концентрат руйнівних для імперії місцевих взірців і цінностей, точок національного тріумфу чи трауру...

Кривдники дарують прощення всім «меншим братам своїм». Вони готові миритися з екзотичною пістрявістю сусідського строю, чудернацькою вимовою й подекуди сентиментальними піснями, навіть із дитячою вередливістю щодо своїх панів. Допоки це існує як розвага, супостат братиме тубільний народ під крило й прищеплюватиме добрий смак і поведінку. Допоки сусіди існують як невиразно окремішна маса, їм дозволяють локальні «розваги». Та варто лицедіям зажадати права на ідентичність поза кумедними сценками й ударами батога за найменший ухил від сценарію, як кривдник заволає про святу єдність. Що сміливіші приписи «комедіантів», то щиріший крик «господаря» про рятівну місію із заспокоєння знавіснелих зрадників. Звідси чудернацькі історії про старост із лісу, убивць-націоналістів і загалом блудливі риси охочих відокремитися.

Страшно тільки, як легко вірять у ці дивоглядні історії звичні споживачі джерел зв'язку з нападником, адже його влада ясніша й прозоріша. Повертаючись до затребуваності небанальних сюжетів: чи багато треба потенційному монстрові, аби стати ненаситним конвеєром терору? Здається, лише мовчазна підтримка і згода на забуття в потрібному ракурсі.

Що взагалі уможливорює забуття, скорочує сценарій історії до повторюваного циклу? Зараз кожне влучання ворожої зброї супроводжується погрозою «не забути» та «відповіді». А проте, чи не достатньо було приводів назавжди вирізьбити обличчя кривдника у найглибших закутках пам'яті? Завдяки жертвовному гарту в нас прижилася звичка долати одну за одною смертельні смуги перешкод і запевняти себе, мовляв, переживемо це ще раз. Пошрамована, отруєна

спільна пам'ять, неспроможна витримати цієї віри у самозречений героїзм, скорочується, відмовляється слугувати запобіжником. «Любов» до чвар та слабка традиція екологічних дискусій — логічний наслідок терору за висловлювані думки. Мені здається, можна не знати про Сандармох, Соловки, каральну психіатрію, але слід передчувати заборону на індивідуальну думку, страх перед незгодою. В умовах тотальної нестачі, показово рівної бідності виринає думка про право взяти надлишок зі своєї роботи, додати крихту до щоденного виживання. Нелегко без пам'яті про три Голодомори діяти розуміння, яким незагоєним шрамом гниє в нас горезвісна корупція.

Жест забуття і прощення не мав би пасувати жертвам, які воліють розвинути силу голосу, позбавити кривдника мандату на операції з пам'яттю. Досить нам сліпоти щодо найдужчого кривдника і досить прощення з рук вірних опричників. Наша пам'ять — не тільки смуга пісенного горя, а й скарбниця хороброї дії та гострої думки. Як козаки знімуть атласні шаровари та вберуть багаті шати за останньою французькою модою, як за взірець стануть тонкограйні витвори Лисенка, Скорика замість єдиного прізвища, котрим досі названа Національна музична академія, коли підуть із сакралізованих згадок кріпацько-меншовартісні мотиви, тоді й забуття не знадобиться, щоб визнати кривдника за винного і самим пройти крізь вогонь прощі. Попри звичку великодушно пробачати тим, хто завдає кривди, варто з'ясувати хоч завдяки сучасності, хто ніколи не мусить заслужити на подарунок забуття та прощення від нас.

Григорович Марія,

учениця 11 класу

Дніпровського ліцею № 7

Дніпровської міської ради

Старих звичок та поглядів неможливо швидко позбутися. Тому суспільство завжди буде ставити питання, які саме чинники призводять до того, що під впливом однієї людини раптом опиняється тисяча, а згодом і мільйони.

Як приклад, коли скривджені вибачають своїм кривдникам. Таке відбувається через жорстокі маніпуляції тих, хто скривдив, або через те, що скривджені вважають, наче такого більше не станеться. Саме тоді виникає цей парадокс, який тягнеться протягом багатьох десятиліть і вводить в оману людство.

Історія також дає чимало прикладів. Один із них наведений у фільмі «Оппенгеймер» Крістофера Нолана, знятому за мотивами біографічної книги Кая Берда й Мартіна Шервіна «Оппенгеймер. Тріумф і трагедія Американського Прометейя» (оригінальна назва англійською «Американський Прометей: Тріумф і трагедія Дж. Роберта Оппенгеймера»). У фільмі показана поведінка людей, які вважали, що атомна бомба — це величний винахід, якого ще не бачив світ. Але лише одна похибка — і світу може не бути зовсім. Це можна порівняти з подіями в Хіросімі і Нагасакі, коли тодішній президент США Гаррі Трумен вирішив не чекати можливої капітуляції Японії та показати міць атомної бомби. Постраждали невинні люди. Але найцікавішим, на мою думку, є те, що більшість постраждалих, які тоді знаходилися в Хіросімі і Нагасакі та бачили біле світло, чули жахливі вибухи, протягом багатьох років вважали, що саме вони винні в тому, що сталося, і навіть просили вибачення. Тобто більшість японців пробачили США ту подію,

про яку знає кожна країна у світі. Гніт і сором завжди мають велике значення для маленької кількості людей, особливо якщо це один народ проти всіх інших народів світу. Так під впливом однієї людини, її нав'язливої ідеологічної думки опинилася вся країна та постраждало багато людей з іншого боку. «Ніколи не сумнівався в тому, що застосування бомби — це мій обов'язок», — зазначав президент США Гаррі Трумен, назвавши бомбардування «найбільшою справою в історії» [1].

Хочу навести приклад із власного життя, коли кривдники настільки майстерно і витончено просять вибачення, що я іноді просто не в змозі їм відмовити. Підсвідомо я розумію, що вчиняю неправильно, що це прояв слабкості й зайвої доброти до тих, хто цього не потребує. Проте однаково вибачаю, бо якась частинка мене не хоче миритися з тим, що люди не змінюються, що це просто вимушений захід заради того, щоб кривдникам пробачили і вони зрозуміли, що за їхні злодіяння їм нічого не буде, та продовжили свої дії. Гадаю, мені варто бути більш розважливою, приймаючи рішення вибачити своєму кривдникові, бо тоді я піддаюся його маніпуляціям і виявляюся винною, хоча нічого поганого не робила.

Колись я спілкувалася з дівчиною, яка дуже любила викликати почуття жалю в інших стосовно себе, при цьому якимось ображаючи майже кожного нашого спільного знайомого. У мене завжди виникало питання, як у неї так непомітно виходить схилити на свій бік абсолютно всіх. Проте згодом я отримала відповідь. Спостерігаючи за тим, які жести та фрази вона використовувала під час розмови зі скривдженими, я зрозуміла її таємницю. Це вже не було завданням просто отримати вибачення. Аргументом на користь моєї думки може бути те, як вона м'яко, але наполегливо говорила, що не хотіла образити, тобто той самий зміст, але вимовлений різними словами. І найдивовижнішим було те, що скривджені врешті-решт вірили їй і пробачали. Тобто для

мене стала зрозумілою стратегія дівчини: повільно, твердо доводити свою думку так, щоб у це почали вірити всі. Я усвідомила, що саме цей парадокс працює у випадку насильницького прощення кривдників, бо скривджені не до кінця розуміють, як саме вчиняють. Тобто вони перебувають у свідомості і мислять тверезо, але перед очима неначе з'являється туман, який скривджені не можуть розвіяти, а кривдники намагаються цим швидко скористатися.

«Нацистська Німеччина» — знайомий термін, коли я згадую Адольфа Гітлера та його ідеологію. Диктатор вів свою політику, закликав ненавидіти інші народи, особливо євреїв. Він вважав, що німецький народ належить до вищої, арійської раси, а інші навіть не варті того, щоб дихати з німцями одним повітрям і ходити по одній землі. Його мислення, підхід до інших націй, на мою думку, одразу були програшним варіантом. Гітлер ставив себе на перше місце. Фюрер гадав, що має право вбивати інші народи і пригнічувати людей, які не є чистокровними арійцями, але насправді цим він насамперед пригнічував лише себе. Адольф Гітлер у якусь мить відчув, що зможе підкорити собі весь світ, стати непереможним. Проте перевага була не на його боці. І до сьогодні Німеччина виплачує репарації як знак вибачення за те, що коїв тоді їхній диктатор. Нині німецьку мову вчать у школах та університетах. До Німеччини прямують з метою знайти роботу або на навчання. Проте чи повинне людство, а особливо єврейський народ, вибачати Німеччині всі ті знущання і злодіяння, які вона вчинила, — питання доволі суперечливе. І це залежить від кожної людини.

Жага до влади, цікавість до незвіданого, чогось нового — усе це добре грає на маніпуляції людською свідомістю. Люди вірять у те, у що хочуть вірити. І роблять те, що хочуть робити. Не завжди те, що дехто вважає правильним, є насправді правильним. Якщо я запитаю якогось німця на вулиці в Німеччині, чи вважає він дії Гітлера справедливими, напри-

клад, у ставленні до євреїв, він одразу відповість, що ні. Та звідки я можу знати, як він насправді мислить. Цей німець зробить усе, аби я повірила в його щирість. А може, він і не буде мені брехати. Так і вчиняють кривдники зі скривдженими. Роблять усе, аби їм пробачили, але їхні думки не змінюються, відповідно це буде тривати й надалі.

«Хто хоче жити, той повинен боротися, а хто не захоче чинити опір у цьому світі вічної боротьби — той не заслуговує права на життя», — писав Адольф Гітлер у своїй книзі «Моя боротьба» [2]. Фюрер вбачав сенс свого існування у постійній боротьбі. Моє переконання ґрунтується на тому, що, по-перше, він вважав тих, хто не може протистояти сильнішим, приреченими на провал або навіть на смерть, а по-друге, Гітлер був наляканий тим, що може в будь-яку мить програти не тільки Другу світову війну, яку почав, а насамперед не виправдати власних ідеалів, у які він вірив з усією пристрасністю. Те саме можна сказати і про його ненависть до євреїв. За словами Гітлера, «єврей — це каталізатор, що займає горючі речовини. Народ, серед якого немає євреїв, неодмінно повернеться до природного світопорядку» [3]. Тобто диктатор ніколи не відхилився від своєї думки про те, що саме через єврейський народ виникають усі наймасштабніші проблеми людства. Якщо я згадаю плакати, які були за часів німецького фюрера, мені одразу спаде на думку термін «пропаганда». У випадку Німеччини вона була настільки сильною, що німці не могли розібратися, де правда, а де відверта брехня і маячня. Так і скривджені не можуть до кінця оцінити інформацію й слова, які їм на гарній тарілці подають кривдники, бо головне в цьому випадку не суть слів, а те, наскільки правдоподібну обгортку дібрали для цих слів вибачення.

На мою думку, це навіть схоже на психологічне насильство, якому піддаються скривджені з боку кривдників, бо кривдники обманом, а іноді навіть і шантажем викликають

у скривджених почуття провини або сорому. Саме це відбувалося стосовно японців, євреїв, а тепер і українців.

Український народ не одне століття піддається гніту і національному гнобленню з боку російської імперії, а нині вже російської федерації. Саме через росію всьому народові Української держави довелося пережити три Голодомори, які були організовані радянською владою з метою придушення українського національно-визвольного руху і фізичного знищення частини українських селян.

Я живу в Україні. У країні, до якої 24 лютого 2022 року вторглися війська російської федерації. Президент країни-агресорки володимир путін найчастіше використовує термін «спеціальна військова операція». Російські медіа, актори, навіть деякі письменники наполягають, що саме Україна й українці винні в тому, що зараз відбувається. І російський народ цьому вірить. Я сміливо можу назвати такий вид діяльності маніпулюванням. Люди охоче підтримують дії путіна, бо їх смикають, наче ляльок за ниточки. Істину ніхто не бачить.

Російська федерація вже просила вибачення в українців, неодноразово говорилося, що того, що було за часів СРСР, більше ніколи не відбудеться. Та кривдники не змінюються, і саме тому зараз Україна та весь український народ знову переживають такі важкі часи. Як аргумент президент російської федерації використовує те, що російські військові прийшли рятувати українців від нацизму. Нещодавно один із російських пропагандистів порівняв українських захисників із угрупованням ХАМАС, терористами, які вторглися до Ізраїлю 7 жовтня 2023 року. Та він не зазначив того, що це не Україна почала цю жакливу, кровопролитну війну, а саме російська федерація та всі люди, які проживають на її території, бо вони не зупинилися, а навпаки, пішли воювати і вбивати невинних українських громадян.

Повертаючись до історичних подій, я можу припустити, що Гітлер — це прототип путіна. Хоч моя думка, можливо, видається дивною, спробую переконати вас такими аргументами: російський президент, як колись і німецький фюрер, вважає, що російський народ непереможний. 19 грудня 2010 року тогочасний прем'єр росії володимир путін під час пресконференції сказав: «Ми все одно перемогли б у Другій світовій війні, бо ми — народ переможців... Найбільших втрат у війні зазнала саме РРФСР — понад 70 %. Війна була виграна насамперед за рахунок ресурсів Російської Федерації» [4].

Я вважаю, що російська федерація присвоїла собі перемогу в Другій світовій війні і поставила себе вище за інші народи тогочасного СРСР, хоча вони зробили не менш важливий внесок задля досягнення перемоги у цій війні. Наприклад, за даними численних досліджень, у Другій світовій війні загинуло приблизно від 8 до 10 мільйонів українців. Усі вони не заслуговують на те, щоб їхні імена були забуті, бо всі ці люди воювали за майбутнє Української держави й українського народу.

Отже, я можу дійти висновку, що якби не маніпуляції таких диктаторів, як Гітлер, путін, та довіра і наївність людей, які не засвоюють уроків, хоча пройшло вже багато часу після закінчення Першої і Другої світових війн, у всьому світі був би мир. Я вважаю, що український народ не повинен пробачати російській федерації всі ті страждання, приниження українців як нації, невизнання самостійної Української держави й геноцид. Якщо українці пробачать росії, то підуть на поступки державі-терористці. Виявиться, що український народ у черговий раз пробачив своєму кривдникові. Тобто російська федерація нічого не зрозуміє і продовжить свої дії, які будуть шкодити всій Україні. Російсько-українська війна — це доказ того, що парадокс «кривдники насильно вимагають прощення у скривджених» існує й донині. Кривдники й надалі будуть вибачатися. Скривджені будуть прощати їм усе, що

ті накоїли. На мою думку, у цьому випадку є лише один спосіб розірвати це замкнуте коло: скривджені повинні навчитися обстоювати свої інтереси і права, не потрапляючи під вплив кривдників. Українці повинні боротися за самостійність своєї держави, але разом, бо сила українського народу — у єднанні. Кривдники не зможуть заподіяти ніякої шкоди, якщо нація єдина. Скривджені нарешті здобудуть перемогу, і не лише фізичну, а й духовну, бо єдність кожного скривдженого українця криється у його серці.

Список джерел

1. Хіросіма. Історія людства в історії людини. URL: https://suspilnimedia.cdn.ampproject.org/v/s/suspilne.media/amp/268346-hirosima-istoria-ludstva-v-istoriiludini/?amp_gsa=1&_js_v=a9&usqp=mq331AQIUAKwASCAAgM%3D#amp_tf=%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%3A%20%251%24s&aoh=16979196850090&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&share=https%3A%2F%2Fsuspilne.media%2F268346-hirosima-istoria-ludstva-v-istorii-ludini%2F
2. Гітлер А. Моя боротьба. 1925. (Оригінальна мова — німецька). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%8F_%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D1%8C%D0%B1%D0%B0
3. Пікер Г. Застільні розмови Гітлера. 1951. (Оригінальна мова — німецька). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D0%B1%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%B4%D1%8B_%D0%93%D0%B8%D1%82%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B0
4. Друга світова війна. Втрати України. URL: <https://www.radio-svoboda.org/a/druha-svitova-viyna-vtraty-ukrayiny/31438354.html>

Жук Валерія,

учениця 11 класу

Нерубайського академічного ліцею № 1

Нерубайської сільської ради

Одеського району Одеської області

У вивченні історії як науки мене завжди цікавила її воєнна галузь. Протягом майже всього існування людства дуже складно підрахувати, скільки у нього було часу, коли між людьми не виникало міжособних чи широкомасштабних бойових дій. Якщо зібрати список війн лише за нашу еру, то в кожній війні є принаймні дві сторони конфлікту: агресор, що застосовує збройну силу проти іншої країни, і жертва, на яку вчинено напад з боку агресора. Також природно те, що після закінчення війни населення країни, яка була потерпілою стороною, буде поколіннями пам'ятати про те, що війна за своєю сутністю ніколи не була і не буде чимось позитивним.

Протягом багатьох століть формувався зв'язок між агресором і жертвою. Ці поняття стосуються будь-якої сфери людського життя, починаючи від звичайних стосунків між двома людьми й закінчуючи конфліктом між державами.

У Другій світовій війні добре показаний взаємозв'язок агресора і жертви. Наприклад, у Голокості на місці агресора постають нацисти, а жертвою — єврейський народ. Ця подія стала основою історичної пам'яті кожного національно свідомого єврея, котрий, дізнавшись від попереднього покоління жахливі подробиці, передасть ці знання наступному. Так само німецький народ поколіннями нестиме відповідальність за скоєний нацистами злочин, котрий євреї навряд чи забудуть або пробачать німцям. Враховуючи те, що наразі

продовжується геноцид єврейського народу на Близькому Сході, жести «забуття» і «прощення» несуть велику загрозу для існування їхньої держави, культури та народу.

Проблема жесту «прощення» і «забуття» стосується не лише євреїв, а й усіх інших націй і народів. Для українців ця тема під час повномасштабного вторгнення є актуальною в контексті того, як нам слід ставитися до росіян та їхньої держави сьогодні та в майбутньому. У радянські часи як продовження російської асиміляційної політики щодо українців русифікація посилилася за допомогою тоталітарної системи влади. Внаслідок цього Україна у перші роки незалежності отримала велику частку зросійщеного населення.

На мою думку, останній фактор вплинув на формування українського соціуму, котрий став більш залежним від російськомовних фільмів (домінування російського дубляжу як «найякіснішого»), телепередач, блогів (на платформі YouTube), пісень та приписування українських культурних діячів російській культурі. Росія активно підтримувала таку приховану русифікацію, коли її культура надалі популяризувалася, витісняючи національну, а російська була «мовою еліти» та «більшості». У ті часи мало хто бачив у цих висловах ознаки маніпуляції, а зараз, на фоні війни, це вже видно.

Після цього російська пропаганда говорить, що українці або не є окремим народом, через те що вони говорять російською мовою, або є нацистами, бо здійснюють утиски російськомовних, примушуючи в Україні використовувати державну мову. Доволі очікувано те, що агресор у спробі виправдання своїх характерних дій перекладає відповідальність на жертву.

Т. Адорно зазначав, що коріння потрібно шукати в гонителях, а не у гнаних, яких можуть убити, використовуючи найнікчемніші приводи. Наразі спостерігаємо таку саму ситуацію: знайшовши привід (один з багатьох), який

ґрунтується на забутті тоталітарного минулого, росіяни здійснили агресію та намагаються запевнити, що українців не існує як окремої нації. Жести «забуття» і «прощення» допомагають реалізувати їхні столітні імперіалістичні ідеї, які остаточно сформувалися за часів Радянського Союзу. Після його розпаду як держави в російському суспільстві популяризували реваншистські ідеї з метою відновити СРСР, у якому їхня політична еліта мала безпосередній вплив на внутрішню політику сусідніх держав, а російський народ займав привілейоване становище. Шляхом історичного забуття росіяни намагаються знайти будь-який спосіб поновити радянські часи з їхньою тоталітарною системою управління, а зробити це ефективніше допоможе «прощення» минулих злочинів.

Яскравим прикладом для України може бути Білорусь. Через русифікацію, як вже зазначалося, великий відсоток населення пострадянської країни є носієм російської мови. У суспільстві було популярним питання щодо доцільності двох державних мов — національної та російської. Це було звичайною маніпуляцією у 90-ті роки, коли виборці майже все своє життя говорили російською або вважали її мовою більшості, зовсім не згадуючи причини, чому саме вона була поширеною. Через забутий факт русифікації наразі в Білорусі дуже малий відсоток носіїв своєї національної мови — білоруської, що зазнає утисків. Наприклад, тих, хто розмовляє білоруською в школі на перервах (поза уроком рідної мови та літератури), чекає виховна бесіда з директором, і це був реальний випадок з життя мого знайомого з Гомеля.

У цьому випадку можна стверджувати, що ігнорування столітньої русифікації або її несвідомо підтримка (зазвичай через дію пропаганди або те саме ігнорування проблеми) може призвести до втрати національної самосвідомості, котру національна еліта цих країн виборювала впродовж всієї історії своїх держав. Білорусь та її народ виступають жертва-

ми, а агресором — тоталітарна політика СРСР та її продовження сучасною росією. Україна була під такою самою загрозою, якби не високий рівень національної самосвідомості та пам'яті досвіду з історії не тільки під час відповідних культурних заходів, а й революції 2014 року.

На завершення свого роздуму можу зробити висновок: прощення скоєної агресором кривди завжди має на меті повне забуття спричиненої шкоди задля поновлення доброго імені свого народу та власне себе. Звісно, що забути та пробачити можуть лише жертви, але завжди потрібно уточнювати, чому вони вирішили це зробити. Зазвичай на цьому наполягають саме агресори, вдаючись до моральних (намагаючись переконати, що уроки історії вже засвоєні, тому можна пробачити давно минуле) і фізичних дій (знищуючи свідчення скоєних злочинів або перекладаючи відповідальність на самих жертв). Тому я вважаю, що людство має прийти до розуміння, що у вчиненій кривді винний лише кривдник, який несе відповідальність за причини, дії та наслідки свого злочину. Саме він намагатиметься реалізувати жести «прощення» і «забуття» руками жертви.

Список джерел

1. Адорно Т. Виховання після Аушвіца / [пер. з нім. В. М. Брижнік]. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2019. № 2 (25). С. 82–99. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Adorno_Teodor/Vykhovannia_pislia_Aushvitsa/

Кучейник Діана,

учениця 11 групи

Відокремленого підрозділу «Науковий ліцей»

Державного університету

«Житомирська політехніка»

На сьогодні тема прощення кривдника є актуальною не лише в інтимному контексті, особистих стосунках і вузьких колах, а й у більш глобальному значенні — міждержавних конфліктах, війні. Сутність цього питання розглядали багато філософів-ідеологів ще за часів примітивного становлення суспільства, адже конфлікти на ґрунті окреслення поняття власності та різниці у поглядах виникали завжди. Зараз подібні розбіжності у світоглядах, звісно, видозмінилися. З розвитком військової дисципліни, формуванням свідомості людей та інших результатів безперервної еволюції війна набула більш жорстокого, серйозного характеру. Для розуміння будь-якого діяння, особливо війни, важливим є не стільки дослідження тривіальної суті подій, скільки спроба прогнозування спектра майбутніх наслідків, співставлення як бази фактів з минулого історичного досвіду, так і теперішніх тенденцій настрою народу. Тобто для уявлення про конфлікт потрібно мати чітко окреслену лінію причин, на основі чого можна робити висновки про доцільність пробачення ворога.

Найкращим прикладом є російська агресія щодо української народності, її міжнародно визнаної території, культури. Безперечно пробачення має брати початок саме в подіях минулого, у причинах війни, яка, до речі, триває не одне століття (хоча методи протистояння різняться, та суть залишається константною). Тільки завдяки їм уможлиблюється аргументування доречності прощення, якого завжди так прагне кривдник.

Зараз росія, екзонімом якої ми, себто українці, справедливо вважаємо московію, заперечує факт відкритої агресії на чужій території, хоч парламент України та низка інших цивілізованих держав світу й визнали її агресором. Після офіційного завершення російсько-української війни, компенсації збитків і сплати всіх повинностей теоретично не виключені спроби московських медіа сприяти поширенню нейтральних, тих самих проросійських поглядів серед українського населення. Безсумнівно українці виступають у ролі жертви війни і цілком резонно мають можливість пробачити кривдникам-московитам, але чи є в цьому банальний сенс?

Спираючись на більш усталені з часом факти подій Другої світової війни та культуру Німеччини сьогодні, можна зауважити, що для німців важливу роль відіграє саме пам'ять про жахливі злочини, скоєні нацистами в минулому. Хоч їх вважають кривдниками, проте для запобігання повтору травмуючих подій народ не просто прийняв світове пробачення й забув свої злочини, він усвідомлює обурливість дій своїх колишніх поколінь. Ніхто не виправдовує власні злодіяння, відділяючи теперішню Німеччину від нацистської. Отож вони розуміють цінність пам'яті (якою б неприємною вона не була), її важливість у попередженні подібних помилок у майбутньому. Ця пам'ять допомагає зберегти усвідомлення того, що трапалося, що може бути рушійною силою для розвитку національної свідомості та справедливості.

При натягнутому порівнянні з російсько-українською війною, враховуючи відмінності історичної ситуації, українці також повинні пам'ятати про те, що протягом віків робить московія. Я переконана, що навіть після неминучого перемир'я, скривджений народ не зможе пробачити злочини «сусіда». Але чи не це відбувалося п'ятдесят, сто, двісті років тому? Через низку економіко-географічних чинників українці не виходили з-під завіси московської пропаганди, лише укріп-

ляли її засади: політичну недосвідченість, послаблену етнічну ментальність, залежність й обмеженість свободи. Пропаганда застеляє очі туманними мріями про дружбу і мир. Згадка про болючі шрами значною мірою допоможе зберегти самобутність українського народу. У зіставленні з минулим ми більш упевнені, рішучі, радикальні, ці риси повинні розвиватися та підтримуватися, вони залишають надію на світле майбутнє країни з уникненням колишніх недоліків системи.

Певною мірою «жест забуття і прощення» несе в собі ту саму концепцію, що й бездумне прийняття минулого як вже давно завершеної події, яка не стосується сьогодення загалом. На це часто вказує пропаганда московитів – примарний нейтралітет, який насправді відкрито підтримує агресора. Важливо розуміти, що забуття кривди ніколи не дасть шансу на процвітання країни; злопам'ятство та радикальна позиція – не завжди негативний чинник у розвитку нації, бо замовчування навіть давніх травм лише додасть кривдникові впевненості у безкарності злодіянь.

Варто згадати промову Елі Візеля, виголошену на церемонії отримання Нобелівської премії: «...нейтралітет допомагає агресору, а не жертві. Мовчання підбадьорює кривдника, а не скривдженого» [1]. Ці слова відгукнуться в серці кожного, хто коли-небудь був жертвою. Зараз кожен небайдужий наголошує на необхідності пам'ятати, не змиритися, боротися і не пробачати ворога. Так має бути й надалі, ми не повинні ставати байдужими і зберігати невтручання, що безперечно еквівалентне пробаченню. Непрощення забере в агресора будь-які можливості продовжувати оббрівувати, підлещуватися до жертви, забере можливість завдати вирішального зрадницького удару знову, відповідно зменшить шанси повтору трагічних подій.

Висновком може слугувати логічне закінчення: жоден кривдник, чії руки по лікті в крові, не заслуговує на проба-

чення чи безкарність. Жест забуття і прощення не повинен «пасувати» скривдженим, це не щось природно притаманне жертві, не її прямий обов'язок. Навпаки, злочини завжди повинні бути закарбовані в найпомітніших ділянках національної свідомості — музеях, пам'ятниках, благодійних заходах і повазі до історії. Пробачення не має ставати єдиною можливістю спокійного життя, це лише ілюзія, нав'язана бажанням кривдника і почуттям провини жертви. Злопам'ятство народу не означає слабкість держави. Люди, здатні пам'ятати навіть незначний неприємний досвід, вважаються не лише досвідченими, а й сильними духом. Байдужість і мовчання щодо агресії та кривди завжди сприятимуть підтримці жорстокості та страждань невинних. Варто розглядати травми минулого не як поразку, а як блискучий досвід, яким би нереалістичним, болісним завданням це не здавалося. Український народ сміливіший, ніж був колись, тому московія не повинна отримувати прощення, яке в майбутньому підтвердить її непричетність до геноциду в Україні. Історія та пам'ять — це ті ефективні й корисні речі, які заради процвітання Батьківщини може зробити кожен, як би важко це не було. Хочеться вірити, що в майбутньому історія України стане якісним прикладом для багатьох держав у подібній ситуації і утвердить важливість пам'яті історичного минулого, кривди, яку не потрібно пробачати.

Список джерел

1. Візель Е. Ніч. Світанок. День. 1962. URL: <https://www.goodreads.com/quotes/99574-we-must-take-sides-neutrality-helps-the-oppressor-never-the>

Кучеренко Дарія,

учениця 11 класу

Комунального закладу

«Харківський науковий ліцей «Обдарованість»

Харківської обласної ради

Ми проживаємо зараз часи, коли неймовірно складно думати про забуття. Між тим, в такі часи дуже хотілося б забути те горе, яке приносить війна.

Що таке забуття? Що таке прощення? Чи дорівнює одне одному? Я провела опитування серед знайомих щодо того, як вони розуміють вислів Теодора Адорно та яка їхня точка зору з приводу цього. Виявилось, що є багато різних думок.

Забуття може виявитися важким, особливо коли воно стосується глибоких чи персональних травм. Проте жест забуття може бути спрямований на те, щоб показати готовність скривдженого покласти край образі та болю, щоб знову побудувати своє життя. Відповідно жест забуття і прощення кривди іноді здається простим і логічним, але чому деякі люди готові прощати, тоді як інші не можуть забути образу і залишаються скривдженими назавжди?

Бувають ситуації, коли скривджений готовий забути скоєне проти нього зло, а кривдник залишається шокованим своїм вчинком до кінця життя. Наприклад, у трагедії «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра Ромео прощає Джульєтті її походження з родини ворогів, але суспільство не готове до цього примирення, і закохані гинуть. Прощення відіграє важливу роль у розвитку сюжету і призводить до трагічного фіналу у романі «Грона гніву» Джона Стейнбека, де головний герой Том Джод повинен прийняти рішення про прощення

і сплатити викуп за злочин, який вчинив. Ця дилема є рушієм подій у творі і впливає на розвиток сюжету. Я б назвала таку ситуацію парадоксом прощення.

Прощення та забуття кривди — це тема, яка завжди привертає увагу, оскільки стосується міжособистісних відносин. Здавалося б, логічно, що коли хтось скоїв зло, все одно існує можливість забути та вибачити, але життя часто вносить свої корективи. Розглянемо механізм прощення. Воно не обов'язково означає згоду з правильністю дій кривдника, але може бути пов'язане з внутрішньою потребою забути про скоєне зло. Добре, що в сучасному світі, якщо людина не може впоратися із ситуацією, їй допоможуть розмови з близькими людьми, професійними терапевтами або психологами.

Важливо розуміти, що прощення і забуття — це не те саме. Прощення може стати кроком до примирення та внутрішнього спокою, навіть якщо спогад про подію залишається. Розглянемо іншу ситуацію, коли скривджена людина не може пробачити, не хоче прощати. Люди відмовляються від прощення з різних причин: і через те, що кривдник, на їхню думку, не заслуговує на прощення, і через характер чи виховання, просто «не прощати» може бути частиною їхньої ідентичності. Небажання прощати може бути спробою захистити себе від дальших образ і кривд.

Ставлення до прощення і забуття може бути сформоване вірою, історією та суспільними звичаями. На жаль, бувають випадки, коли через небажання прощати скривджена людина отримує осуд з боку суспільства. Для людини значну роль у прийнятті рішень, як діяти, відіграє культура. У деяких культурах прощення вважається обов'язковим і позитивним кроком, тоді як в інших може існувати традиція помсти за скоєне зло — «око за око, зуб за зуб». Питання, чи можна перемогти зло прощенням, є одним з ключових у літературі минулого століття. Так, наприклад, у багатьох літературних

творах можна побачити, як один персонаж прощає іншому образливі дії. Однак це прощення може бути використане іншим персонажем як можливість для відплати або помсти. Це може призвести до глибоких конфліктів і драматичних подій у житті героїв. Або в деяких випадках прощення може бути проявом великої душі і розсудливості. Герої, які можуть прощати й розуміти інших, часто сприймаються як морально сильні особистості. Такі персонажі можуть надихати інших на подібні дії. Процес прощення – складний та багатограний, він може мати різні варіації. Індійський політик Махатма Ганді зазначав, що прощення – це атрибут сильного, а слабкі ніколи не можуть пробачити. Жест прощення й забуття може проявлятися у поведінці кривдника і скривдженого і може по-різному впливати на обох. Важливо розуміти, що прощення не завжди означає згоду з тим, що сталося, це може бути способом зберегти ті відносини, які були до ситуації несправедливості.

Жест забуття і прощення може бути складним актом для тих, хто був скривджений. Цей процес вимагає сили волі, емоційної зрілості та розуміння важливості відпущення минулого, незважаючи на болючі події чи дії інших осіб. Особливо складно говорити про прощення та забуття, коли завдано фізичної шкоди, коли скоєно вбивство і людина вже навіть не має шансу на жест прощення і забуття.

Розберемо інший випадок (такі теж трапляються), коли кривдник скоїв злочин і сам собі простив. Зазвичай кривдник собі прощає швидко й легко забуває скоєне. Він або вона може визнати свою відповідальність і запропонувати забути свої дії. Такий процес самопрощення стає для злочинця жестом очищення власної совісті та покаяння. Щоправда, є й такі люди, яким байдуже до почуттів інших, вони просто не помічають зло, не розпізнають його, тому легко забувають те, що зробили.

Давньоримський філософ Сенека зазначав, що прощення — це подарунок, який ми даємо собі. Практика прощення важлива для особистого зростання та внутрішньої гармонії. Вона дає змогу людям звільнитися від важкості негативних емоцій та конфліктів, щоб зосередитися на позитивних аспектах життя. Проте це не означає, що ми маємо забувати чи виправдовувати негативні вчинки інших. Справжнє прощення передбачає розуміння та визнання того, що трапилося, й усвідомлення зла.

Кожна ситуація кривди є унікальною, і процес прощення може зайняти різну кількість часу та зусиль. Важливо враховувати свої власні почуття та готовність до цього процесу. Жест прощення і забуття потребує підтримки тих, хто навколо. Зло може нашкодити і скривдженому, і кривдникові. Для прощення варто усвідомлювати цей факт. Проте, якщо людина не може забути скоєне зло, це означає, що неможливе й прощення. Я впевнена, що розуміння цих парадоксів допоможе краще подолати кривду та побудувати більш довірливі стосунки з іншими людьми.

На мою думку, справжнє прощення — це процес прийняття факту та наслідків того, що сталося, усвідомлене рішення позбавитися образи та злості. Це може бути надзвичайно корисним для саморозвитку та душевного спокою. Однак жест забуття та прощення не означає, що ми маємо забувати або виправдовувати негативні вчинки чи поведінку інших осіб.

Сіннік Анастасія,
учениця 10 класу
Комунального закладу освіти
«Нікопольський ліцей «Гармонія»
Дніпропетровської обласної ради»

Якось в одній старовинній пісні про правду і кривду зачепили рядки: «Що вже тепер Правда сльозами ридає, а вража Неправда бенкети справляє». Багатовіковий досвід народу, втілений у фольклорі, апелював до того, що світом править кривда, зло. У цих рядках відчувається протест проти вічної несправедливості, що ходить по землі. Адже вона не зникла у процесі еволюції людства, якщо про неї стогнучи промовляє народ, якщо цим переймаються найкращі уми людства, пишучи про двобій добра і зла, правди і кривди. Серед прикладів з історії, які ілюструють цю боротьбу, можна згадати Махатму Ганді, який прагнув до миру та ненасильства, або Мартіна Лютера Кінга, який виступав за рівність і відмову від расової дискримінації у Сполучених Штатах.

Як на мене, то все просто: зло треба карати, його цькування закінчиться тільки тоді, коли воно усвідомить, що наслідки його діяльності будуть руйнівними насамперед для нього, що нічого із заподіяного не забудеться і не пробачиться. Саме тоді світ людей зможе існувати та рухатися вперед. Щодо руху вперед. Тут згадую цікаву легенду, що свого часу прочитала. Легенду про метелика. Якось він літав над полем, і його замалював один філософ. Цей учений мандрував світом, доки не дійшов до Олександрійської бібліотеки, у якій і залишив малюнок. Через деякий час його знайшов інший науковець, який продав зображення метелика китайцям. Китайські вчені, дивлячись на цей малюнок, зробили нову

зброю — кинджал, що пронизав серце одного царя, — через це почалася війна. Вона винищила цілу націю і стала причиною занепаду великої країни, у якій через голод померла людина, що могла б бути великим ученим. Вона б зробила в науку величезний внесок, яким би скористалося декілька держав, розв'язавши криваву війну, що уповільнила б розвиток цивілізації. І через це Колумб ніколи не вирушив би на пошуки нового шляху до Індії, не відкрив би Америку — і світ надовго застряг би в середньовіччі. Але цього не сталося, бо тоді, давно, метелик пролетів над полем. Це саме та ситуація, коли, як сказав один філософ, там, де існує темрява, існує також можливість принести світло. Але, на жаль, разом із світлими прикладами завжди існують ті, хто несе зло й може ображати інших. Історія людства повна прикладів тиранії, війн і насильства. Однак важливо пам'ятати, що кожна людина має вибір, і ми можемо обирати шлях долати це зло, прагнути правди і справедливості попри всі труднощі. У нас завжди є можливість вплинути на світ, роблячи свій внесок у поширення правди, доброти та миру, знаючи про наявність кривди і зла. Ця боротьба — частина нашого спільного шляху, і від нашого вибору — забути, пробачити чи покарати зло — залежить, якою буде майбутність нашого світу, чи буде він рухатися вперед.

Однак, на великий сором суспільства, ми знаємо про ганебні ситуації, коли групи або індивіди були ображені через свою релігійну, расову, етнічну або соціальну належність. Одним із таких прикладів є Голокост — страшна сторінка всесвітньої історії, коли нацистський режим убив мільйони євреїв лише через їхню релігійну та етнічну ідентичність. Сьогодні світ спостерігає за таким самим злочином російського режиму щодо українського народу. Історія повторюється, бо кривдники справляють бенкет, надихнувшись ідеєю «час усе спише, усе проститься та забудеться». Уявімо,

що росія перемогла цивілізований світ, лишаючи за собою масу страхітливих наслідків. У такому світі, де ріки крові стали символом підкорення, верховенство права та демократії зазнало б колосальної поразки. Новий лад ґрунтувався б на авторитаризмі та обмеженні свобод, залишаючи у населення відчуття небезпеки, позбавлення основних прав і можливості висловлювати власну волю. Суспільство опинилося б під контролем централізованого правління, а виживання стало б головним завданням для багатьох. Кінець розвитку, назад у печери. Саме тому й важливо розуміти, що справедливість і відповідальність за вчинки є важливими аспектами суспільних відносин. Кривдники мають нести відповідальність за свої дії і як мінімум намагатися виправити заподіяне. Покарання, а не прощення є способом відшкодування та відновлення правопорядку. Важливо пам'ятати про те, що у справедливому суспільстві відповідальність і покарання несуть ті, хто скоїв зло, а прощення і відновлення відносин можливі лише за умови визнання вчинку та зусиль у виправленні помилок.

Щодо роботи кривдників над помилками. Уявімо світ, де кривди є рідкістю, а прощення стало нормою. Це був би світ, де люди могли б ділитися своїми думками й переживаннями без страху перед образами й ворожнечею. Взаєморозуміння та емпатія були б головними цінностями цього суспільства. У такому світі скривджені могли б легко забути про негаразди та рухатися далі. Вони не були б зобов'язані носити важкий біль образи і мститися своїм кривдникам. Замість цього могли б зосередитися на власному відновленні та розвитку. Кривдники натомість бачили б можливість виправити свої помилки та відновити втрачені відносини. Вони б несли відповідальність за свої дії та намагалися виправити свої помилки справедливим способом: виявляли б справжнє каяття, що відчинило б двері до конструктивного діалогу та покращен-

ня стосунків між сторонами. Але цей ідеальний світ несумісний із реальністю, оскільки людські відносини завжди були, є і будуть складними й конфліктними. Можна мріяти про такий світ і працювати над зменшенням кривди й збільшенням прощення, адже це важливий крок до створення гармонійного та гуманного суспільства. Але, як свідчить практика, раю на землі немає, він був людством давно втрачений. Саме тому тим, хто сьогодні сіє зло на землі, варто звернутися до першоджерел і згадати, що, коли Каїн убив Авеля, Господь його покарав довготривалим вигнанням і знищенням роду.

Отже, на мою думку, справедливість і моральність завжди були основою нашого суспільства. Де кожен має розуміти, що правосуддя і відповідальність за вчинки є важливими аспектами суспільних відносин, оскільки незаслужена амністія може сприяти поверненню зла, тому що воно може вважати свої дії безкарними. Де треба бути обережними зі словами та діями, щоб не завдавати болю й образи іншим. Де всі мають рівний доступ до можливостей та справедливу долю. Де економічна й соціальна справедливість є ключовими аспектами забезпечення щасливого й гармонійного суспільства. Де мають поважати та розуміти різноманітність культур, релігій і поглядів, що істотно сприяє співіснуванню та гармонії. Саме тому я впевнена, що прощати зло і залишати його безкарним не можна, бо це сприятиме розпаду цінностей та моральних норм, загрожуючи суспільству недосяжною справедливістю. Це, зрозуміло, може призвести до зростання глобальної напруги, порушення міжнародної стабільності і стимулювання дальших порушень світового правопорядку.

Супруненко Поліна,

учениця 10 класу

*Товариства з обмеженою відповідальністю
«Новопечерська школа-ліцей I–III рівнів»*

А чи завжди кривдники отримують покарання, що відповідає скоєному злочину?

За десятки століть наше суспільство еволюціонувало від маленьких племен до величезних імперій, якими правили монархи, і нарешті дійшло до демократичного устрою. Наразі ми маємо рівні права, закони, що захищають їх, право голосу та стабільний розвиток. Проте ще Черчилль колись сказав: «Демократія – найгірша форма держави. Але решта, які знає людство, ще гірші». Отже, навіть демократія має свої недоліки. Наприклад, одним із них є підкупність держслужбовців. Це поширена проблема по всьому світу, але найбільше від неї страждають громадяни, які мають безпосередньо контактувати з хабарниками. Наприклад, люди в суді. Когось можуть незаконно посадити за ґрати, а когось навпаки – звільнити, хоча ті винні у злочині. Хто виграє від того, що на волі ходить ще один злочинець?

Але, крім суспільного спокою, страждає жертва, яка так і не отримала справедливого суду, і її муки ще довго відлунюватимуть у стінах зали засідань. То що ж скривджені мають робити? У такому випадку їм кажуть простити та забути, бо нічого більше не може бути зроблено.

На мою думку, це жахливо несправедлива, але й не позбавлена сенсу пропозиція, тому що навіть за умови отримання кривдником покарання злість, бажання помсти, сором та думки про цю подію ніколи не залишать жертву. Саме тому забуття та прощення є важливою частиною

розлучення з трагедією, що сталась. Вони дають змогу рухатися далі. Треба зазначити, що забуття в цьому випадку не про те, щоб жити, неначе нічого не сталося, а про те, щоб людина, пам'ятаючи про ситуацію й отримавши досвід, відмовилася від помсти та злоби, бо інакше вона потрапляє в порочне коло злочинів. Прощення, своєю чергою, означає відпущення негативних емоцій, пов'язаних із подією, та зняття звинувачень із кривдника у своїй душі, проте все-таки спогади та скептичне ставлення до його дій залишаються.

З іншого боку, дуже часто кривдники думають, що не зробили чогось надто поганого, бо жертва таки вибачила їх, і або повертаються до кримінального життя, або залучають до нього інших. Якщо скривджена особа пробачає злочинцю, який не отримує покарання, то це певним чином показує суспільству, що закони не такі вже й важливі, а люди, що переймалися почуттям провини перед жертвою, тепер не мають перешкоди, яка утримала б їх від кримінального життя.

Небагато хто розуміє, що жест прощення та забуття існує лише для скривджених. Тобто те, що жертва пробачила та продовжує рухатися вперед, не означає, що кривдник може жити й надалі без покарання. Цей жест існує тільки для того, аби скривджені могли хоч якось упоратися з моральною шкодою, що була їм завдана, але не для того, аби показати, що скоєне не таке вже й жахливе.

На жаль, на сьогодні розуміють це скоріше окремі особистості, а не суспільство в цілому. Інші вважають, що якщо жертва пробачила, то нічого поганого немає й не було. Теодор Адорно — німецький філософ і соціолог — хотів сказати, що люди фокусуються на прощенні й забувають про проблеми, які призводять до кривди. Більшість звертає увагу на амністію, а не на покарання. Проте хіба без покарання люди

зрозуміють, що дозволено громаді? Суспільству важливий психологічний стан жертви, що чудово, проте варто думати ще й про те, чому саме ця ситуація сталася і що треба зробити, аби не допустити її в майбутньому, адже філософ якось сказав: «Минуле буде опрацьоване лише тоді, коли вдасться подолати самі причини подій минулого».

Адорно вивчав вплив телебачення на світогляд та характер людей. Після спостережень він зробив висновок, що глядачі проводили значну частину часу, дивлячись телевізор, і менше взаємодіяли з реальним світом. Те, як ТБ відволікає людей від свідомого життя, соціолог порівняв з жестом забуття та злочином — фокусуючись на жертві, «глядачі» забували про кривдника, якого насправді має бути покарано.

І дійсно люди настільки звикли, що врешті-решт жертва завжди має пробачити кривдникові, що й забули, для чого це все робиться насправді і що не все можна вибачити. Наприклад, люди починають тиснути на жертву згвалтування, бо вона «робить з мухи слона» з тої жахливої події, що з нею сталася, і навіть звинувачують у цьому. Зрештою вони починають чекати, поки жертва нарешті пробачить злочинцеві, бо піклуються про неї й бажають, аби та швидше відійшла від отриманого жахливого досвіду, чи хочуть швидше закінчити з неприємним для них скандалом, що увірвався в їхнє й без того складне життя.

Головне те, що дуже часто громадяни переходять межі дозволеного й напосідають на скривджених, вимагаючи прощення, й іноді навіть ображають, якщо ті не захотіли пробачити злочинцям.

Також, на мою думку, не тільки скривджені мають пробачити, а й кривдники повинні зробити жест вибачення, бо інакше це виглядає приблизно так:

- Я випадково не заплатила за проїзд в маршрутці.
- Я тобі пробачаю.

Дивним є те, що в більшості випадків саме так і стається: скривджені мають вибачати тим, хто не просив вибачення, аби тільки заспокоїти інших.

Отже, жест забуття і прощення важливий, хоч його й люблять приписувати скривдженим та закінчувати на цьому думку. Проте варто пам'ятати: саме через кривдників він почав існувати та, на жаль, актуальний і досі. І якщо жертва таки хоче пробачити та забути, то має це зробити лише заради власного добробуту, а не на користь злочинцеві чи задля задоволення публіки.

Філатова Єва-Марія,

учениця 10 класу

Комунального закладу

«Харківський науковий ліцей “Обдарованість”»

Харківської обласної ради

Влада прощати

Суть конфлікту в тому, що він порушує нормальні (тобто стандартні) відносини між людьми і нормальну взаємодію між ними. Прощення – один із елементів нормалізації чи поновлення відносин. І будь-який спосіб нормалізації передбачає коло: «Я прошу вибачення» – «Я тебе пробачаю».

Я бачу в цій цитаті парадоксальність інструментів забуття і прощення: адже прощати повинен той, кого скривдили, а не навпаки. Бо тоді виходить, що винні перед кривдником. Це нагадало мені схему аб'юзивних стосунків, коли людина давить на відчуття провини у своєї жертви і ніколи не пробачає сповна. Тому жертва постійно робить ще і ще, щоб їй пробачили, але їй не пробачають. У цій ситуації провинна – це інструмент встановлення влади.

Така суперечливість підштовхнула мене до роздумів про те, як відбувається прощення, яке місце належить тут забуттю та чи справді цей процес є прозорим і зрозумілим, яким видається на перший погляд.

Щоб зануритися у тему, змоделюю ситуацію: хлопчик Андрій разом зі своїми друзями відібрав м'яч у Степана, і під час гри Андрій лопає м'яч. Наступного дня обох викликає вчитель на розмову і вимагає в Андрія, щоб він вибачився перед Степаном.

Зазвичай прощення має бути добровільним процесом і з'являтися, коли звинувачують, засуджують та прагнуть

покарати. Тобто Андрія звинувачують у кривді і засуджують вчинок, висуваючи покарання. Зло має бути покарано чи спокутувано. І тоді прощення стає умовою для дальшого співіснування. Розмова про прощення йде в контексті відповідальності за дії. Андрій повинен понести покарання і взяти відповідальність за зіпсовану річ та свою поведінку перед Степаном. Саме тому той, хто прощає, має переконатися, що винний визнає відповідальність за свої дії.

Я думаю, Степанові важко буде пробачити Андрієві, адже йому образливо через зіпсовану річ. Для жертви прощення може бути важким актом, але воно допомагає позбутися негативних емоцій гніву, образи, ненависті. Також це про відмову від помсти та примирення з минулим. Степан міг би помститися, і цим продовжити розвивати свій гнів і конфлікт з Андрієм, а прощаючи, він заспокоюється і створює можливість порозуміння. Для агресора прощення – це визнання своєї провини. Андрій має визнати, що він неправий, і розпочати коло прощення, попросивши вибачення. Бо просять вибачення у тих, кому завинили.

Однак прощення є двостороннім процесом. Це не тоді, коли жертва прощає агресору. Це відповідна реакція на розкаяння агресора. Аби простити, потрібно, щоб хтось попросив вибачення. Вибір «приймати вибачення чи ні?» виникає тоді, коли агресор бажає спокутувати провину за свої злочини. Тільки в такому форматі можливе прощення.

Але прощення не завжди таке легке, як здається. Прощаючи Андрієві, Степан погоджується не чіплятися за минуле, вибірково забуваючи певні події. Забуття виступає тут як загроза втрати пам'яті, пробіл чи слабкість. Події залишають слід, відбиток, і постає проблема репрезентації минулих подій. А забуття – це «підтирання таких слідів». Забувають акт дії, забувають власну образу. Забуття містить у собі пам'ять минулого. Також воно може виступати у ролі способу йти

дали: перестати жити минулим, щоб спокійно рухатися вперед. Рухатися з кимось пліч-о-пліч.

Тобто під час прощення жертва погоджується забути свої образи. Та прощати не означає забувати.

Може статися так, що сам жест є чистою формальністю, тобто жертва ще залишається при своїй думці, але через зовнішні причини вимушена фіктивно вибачити. Ось стоїть вчитель, ось Андрій, і обоє чекають, коли Степан прийме вибачення. Степан повинен вибачити, тоді як Андрій насправді не вибачався, а зробив це тому, що йому сказали так зробити.

Тоді це не прощення. Це виправдовування Андрія. І це не про нормалізацію відносин чи трансформацію конфлікту в інший стан і можливість дальшого мирного співіснування в майбутньому. Це фактично психологічна капітуляція Степана, де зберігається статус відносин нерівності, де залишається агресор і жертва. Є тільки дві альтернативи: або прощення – двосторонній процес, який відбувається у відповідь на каяття агресора, або просто нормалізація насильства.

На цих «підтираннях слідів» за допомогою забуття будуються фальшиві концепції прощення, де кривдник змушує жертву подумати, що вона сама винна у тому, що сталося.

Коли Ніцше описує ресентимент, він показує ситуацію, де жертва прощає, бо не має сил на помсту, їй, може, навіть на якийсь час стає душевно краще, але цей ресентимент все ще всередині. Степан може пробачити, бо розуміє, що він один не впорається з проблемою і простіше вибачити, ніж наражати себе на небезпеку, але почуття образи досі живе у ньому. Раб / жертва (якщо говорити термінами Гегеля) хоче помсти, тобто тримає в собі нереалізовану образу й пасивну агресію. Раб повинен прощати пана, але в їхніх стосунках пан прощає раба. Не може володар сам себе простити. Самому володарю вигідно, щоб його простили, бо тоді він не буде звинувачений, а отже, від нього нічого не будуть вимагати.

Якщо пан хоче себе «відбілити», то йому потрібен хтось інший, хто це зробить. Тобто, якщо пан хоче бути добром, світлом, істиною, якимись іншими красивими предикатами, потрібно, щоб йому хтось простив усі його негативні риси, усе його зло та насилля.

Агресор наказує жертві простити і, прощаючи жертві, демонструє свою моральну перевагу над нею. Прощаючи, агресор намагається приховати власну поразку, заперечити винність, підмінє ролі. Агресор не визнає свою вбогість. Він використовує перекручену, маніпулятивну форму забуття, замовчуючи правду про себе, зміщуючи акценти. Агресор прощає жертві її пручання і слабкість, забуваючи власні агресивні дії, через які постраждала жертва. Тобто агресор, прощаючи жертві, визнає її винною у кривді, коли сам акт кривди агресора піддається ним же забуттю. А провина й відповідальність вішаються на жертву. В цьому контексті Андрій міг звинуватити Степана у слабкості та неможливості дати опір.

Замість того щоб визнати агресію та провину, її перекладають на інших, або, може, взагалі знаходять цапа-відбувайла, як у Р. Жирара; є тільки два шляхи закінчити конфлікт – або знайти когось іншого, на кого повісити провину, або хтось когось простить. Саме примирення між двома людьми дає їм змогу повернутися до стану спокою та співпраці одна з одною.

Жертва може простити не через власні переконання чи справді розкаяння агресора, а через свій страх перед ним. Можна нав'язати думку, яка врешті спонукає жертву добровільно простити, виставляючи дії насильника як вимушені, як такі, у яких немає альтернативи. Кривдник вчить жертву і цим формує дуже зручного для контролю суб'єкта. Тоді жертва буде казати, що добровільно терпітиме те насилля, яке він вчинив. Тобто людина може насправді погодитися

на аб'юз над собою, терпіти знущення агресора, кривдника, аб'юзера. Погодитися, якщо її переконали, що це вимушені дії (можливо, навіть їй самій на благо; хоча що це за благо, яке передбачає насильство?). Погодитися, якщо відчуває перед ним провину за якісь дії. А коли людина погоджується терпіти, то вона стає рабом.

Підсумовуючи, хочу сказати, що прощати можна тільки тоді, коли людина кається. Якщо людина не визнає провини, не бажає змінюватися, робить те саме, що й раніше, то не можна її прощати. Бо якщо простиш, то тільки підкріпиш насилля у свій бік.

Не всі кривди можна простити. Ми зобов'язані пам'ятати про кривду. Я чітко бачу розгортання цієї страшної дискусії на прикладі росії. Вона активно використовує пропаганду, звинувачуючи українців у війні, виправдовується, закриваючи очі на свої злочини проти людяності, піддає забуттю власні помилки і кривди. Росія й росіяни самі повинні зробити перший крок, визнати свою провину, але зробити це щиро і понести покарання. Та, на жаль, і в перше, і в друге якось не віриться. Росії ні забуття, ні прощення. Неможливо забути ті злочини, які вчинила росія на наших землях. Адже, як писала Галина Крук, «не можна примиритися з агресором, коли він тебе вбиває».

Для нотаток

**Збірка робіт переможців
Всеукраїнського конкурсу есе
імені Сергія Кемського
до Дня Гідності та Свободи
за 2023 рік**

Коректура *Н. Гетьман*
Дизайн обкладинки *Б. Лісовський*
Верстання *О. Жупанська*

Формат 60×84 1/16. Папір офс. 80 г/м².
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 3,49.
Наклад 300 прим.

Видавництво: Національний центр «Мала академія наук України»,
Кловський узвіз, буд. 8, м. Київ, 01021

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6999 від 04.12.2019

